

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 11/3 2022 s. 1176-1192, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ HİKÂYE EDİCİ METİNLERİN BETİMLEYİCİ UNSURLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ

Aydın ÖNAL*

Cem Şems TÜMER**

Geliş Tarihi: Mart, 2022

Kabul Tarihi: Temmuz, 2022

Öz

Türkçe 8.sınıf ders kitabındaki hikâye edici metinlerdeki betimleme unsurlarını belirlemeye yönelik çalışma, doküman analizi deseniyle kurgulanmıştır. Araştırmanın verisini oluşturan hikâye edici metinlerde betimleme unsurlarının nasıl ele alındığını belirlemek için betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Bu çerçevede belirlenen betimleme unsurları; betimleme türlerine, betimlenen unsurlara, betimleme sürecinde kullanılan duylara, söz sanatlarına ve dilsel yapıya göre kodlanıp sınıflandırılmıştır. Çalışma sonucunda, hikâye edici metinlerde bir veya birden fazla betimleme türünün olduğuna ulaşılmıştır. Bu betimleme türleri içerisinde açıklayıcı ve sanatsal betimlemelerin ön plana çıktığı anlaşılmıştır. Ruhsal betimlerin ise daha az olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra açıklayıcı betimlemelerde en fazla kişilerin tasvirinin yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde ruhsal betimlemelerde de kişiler dışında başka bir unsurun tasvirinin yapılmadığına ulaşılmıştır. Sanatsal betimlemelerde ise daha çok varlıkların tasvir edildiği, diğer unsurların daha az betimlendiği tespit edilmiştir. Bu haliyle de betimleyici anlatımın oluşmasında önemli olan unsurların betimleme türleri içerisinde dengeli dağılmadığı varılan sonuçlar arasındadır.

Anahtar Sözcükler: Türkçe ders kitabı, anlatım biçimleri, ortaokul, betimleyici anlatım, hikâye edici metinler.

ANALYZING THE NARRATIVE TEXTS IN TURKISH COURSEBOOK IN TERMS OF DESCRIPTIVE EXPRESSION ELEMENTS

Abstract

The study analyzing the narrative texts in 8th grade Turkish coursebook in terms of descriptive narrative elements was carried out in document analysis design. The descriptive analysis technique was used for determining how descriptive elements were discussed in the narrative texts that created the data of the study. The descriptive elements determined within this framework were coded and categorized according to the description types, described elements, senses used in the description process, the rhetoric and the linguistic structure. It was concluded at the end of the study that there were one or more types of description in narrative texts. It was understood that descriptive and artistic descriptions were prominent among these description types. The psychological

* Öğretmen; Millî Eğitim Bakanlığı, 15 Temmuz Şehitler İmam Hatip Ortaokulu, aydonall@gmail.com

** Doç. Dr.; Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, cstumer@erzincan.edu.tr

descriptions were determined to be less. Furthermore, it was concluded that individuals were mostly described in explanatory descriptions. Similarly, it was noticed that no other element rather than individuals were described in psychological descriptions. It was determined for artistic descriptions that things were described more and other elements were less. In conclusion, it was identified that both the description types and the descriptive narrative elements were not distributed evenly and sufficiently in texts.

Keywords: Turkish course book, expression styles, secondary school, descriptive expression, narrative texts.

Giriş

Eğitim-öğretim sürecinde çeşitli araç-gereç ve materyaller kullanılmaktadır. Ancak ders kitapları, eğitim-öğretim sürecinde temel kaynak olarak önemini hep korumaktadır. Türkçe öğretimi de vazgeçilmez öneme sahip olan ders kitaplarına bağlı olarak okuma, yazma, konuşma ve dinleme olmak üzere dört dil becerisi üzerine inşa edilmektedir (Güneş, 2016; Demirel, 2002; Akyol, 2008; Sever, 2004). Bu becerilerin kazandırılmasında, ders kitaplarındaki metinler önemli rol oynamaktadır. Metinler, içerdiği unsurlar sayesinde öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve sosyal beceriler kazanmasına katkıda bulunmaktadır.

Birçok kazanımı içinde barındıran metinler çeşitli türlerden oluşmaktadır. Ancak ders kitaplarına metinler, Türkçe Öğretim Programı'nda (2019) belirtilen ölçütlere ve türlere göre seçilmektedir. Programda belirtilen metin türleri ise; bilgilendirici, hikâye edici ve şiir olmak üzere üç ana başlıkta ele alınmıştır. Bu türler içinde hikâye edici metinler, farklı sınıf seviyelerine göre kendi içinde “çizgi roman, fabl, hikâye, karikatür, masal/efsane/destan, mizahi fıkra, roman, tiyatro” alt başlıklarından oluşmaktadır (MEB, 2019, s.17). Hikâye edici metinlerden sadece roman 1, 2 ve 3. sınıf düzeylerinde yer almaz, diğer tüm sınıf seviyelerinde bulunmaktadır. Bununla beraber hikâye edici metinlerden olan öyküler, öğrencilerin öğretim hayatı boyunca en çok karşılaştıkları türdür. Alanyazında Türkçe ders kitaplarını inceleyen çalışmalar da hikâyelerin her sınıf seviyesinde en çok yer alan metin türü olduğunu ortaya koymaktadır (Meydan, 2021; Türkben, 2018; Aytan ve Güneş, 2017; Özbay ve Çeçen, 2012). Ayrıca çocuklar okumayı öğrendikten sonra sadece ders kitabında değil günlük hayatlarında da öykülerle sürekli karşı karşıya gelerek onları okumaktadır. Nitekim Türkiye Yayıncılar Birliğinin verilerine göre 2020 yılında basılan kitapların %10,33'ü kurgusal nitelikte çocuk ve gençlik kitapları olarak tespit edilmiştir (TÜRKYAYBİR, 2021). Kurgusal nitelikte çocuk ve gençlik kitaplarının büyük bir kısmını hikâye edici metinlerin oluşturduğu düşünüldüğünde bu türün ne kadar önemsendiği verilerden hareketle anlaşılmaktadır.

Ders kitaplarında geniş yer tutan hikâyeler çocukların ilgisini çeken ve temel dil becerilerinin kazanılmasında önemli rol oynayan metin türlerindedir. Ayrıca hikâyeler, öğretime yönelik hedeflerin elde edilmesine katkı sağladığı gibi çocukların kişisel hayatlarında da önemli bir yere sahiptir. Hikâyeler çocuklara yeni serüvenler yaşatarak onların ufkunu açar. Farklı insanları, farklı yaşam şekillerini, değişik ülkeleri ve kültürleri tanımalarına fırsat verir. Çocukların yer aldığı toplumun değerlerini anlamasına katkı sağlar (Çılgın, 2007). Bununla beraber çocukların sınırlı düzeydeki hayat deneyimlerini geliştirir, farklı insan karakterleri üzerinde düşünmelerine fırsat sağlar, edinmeye çalıştıkları toplumsal değerleri daha iyi özümsemelerine yardımcı eder; bu sayede çocuklar mensup oldukları toplumsal ve kültürel düzene daha rahat adapte olur (Oğuzkan, 2001). Hikâyeler, her yaştaki insanlar için önemli bir yere sahiptir. Fakat çocuklar için hikâyeler vazgeçilmez bir unsurdur. Bu bağlamda, çocuklar

hikâyeler sayesinde eğitim vermek, onlara istendik davranışlar ve beceriler vermek en kolay yoldur (Aytaş, 2006). Hikâyeler insanlara örnek hayatlar sunar. Bu metinlerden çocuklar kesinlikle bir ders çıkarır. Ayrıca eğlence yönüyle de çocukların ruhunu doyurduğu gibi öğretimsel açıdan da kazanımlar daha kolay verilebilmektedir (Önal ve Maden, 2020). Anlaşılabacağı üzere hikâye edici metinler çocukların çok yönlü gelişimlerini katkı sağlayan önemli türlerin başında gelmektedir.

Araştırmacılar tarafından hikâye edici metinlerin, birbiriyle bağlantılı farklı unsurlardan meydana geldiği dile getirilmiştir. Bu araştırmacıardan Aktaş (2017) anlatma esasına bağlı metinleri; zihniyet, yapı, olay örgüsü, bakış açısı, kişiler, zaman, mekân, tema, dil ve anlatım unsurları doğrultusunda ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Harris ve Graham (1996) tarafından geliştirilen ve Coşkun (2005) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçekte, hikâyeler 8 ana unsurdan oluşmaktadır: ana karakter, mekân, zaman, başlatıcı olay, amaç, girişim, sonuç ve tepki (Yaylacık, 2014, s. 61). Akyol (2006) ise sekiz temel unsurdan bahsederek hikâyenin yapısını; sahne, ana ve yardımcı karakterler, başlangıç olayı, problem, problemi çözme teşebbüsleri, sonuç, ana fikir ve tepki olarak belirtmiştir. Cemiloğlu (2009) da hikâyenin unsurlarını olay, kahramanlar, çevre, zaman, mesaj, plan, anlatım kalıpları ve tür bilgileri olarak ortaya koymuştur. Anlaşılabacağı üzere araştırmacılar hikâyenin unsurlarına yönelik ortak bir noktada buluşmamaktadır. Ancak zaman, olay, mekân ve karakter unsurlarının tüm tasniflerde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda zikredilen hikâye unsurları oluşturulurken betimlemelerden sıkça faydalanılmaktadır. Betimleme sözlük anlamıyla “tasarlama, bir şeyi sözle veya yazıyla anlatma, göz önünde canlandırma, tasvir” (TDK, 2021) anlamına gelmektedir. Günay (2007) betimlemeyi “okuyucunun göremeyeceği fakat hayal edebileceği bir imgeyi (bir yer, kişi (betimce) ya da nesne) ayrıntılı olarak tanımlama, sergileme” (s. 240) olarak ifade etmiştir. Günday (2020, s. 230) betimlemenin önemi üzerinde durarak yazarların anlatmak istedikleri şeyleri daha görünür kılmasına katkı sağladığını belirtmektedir. Akdeniz (2006) de olayın (action) gelişimi sırasında okuyucunun olayın çerçevesini kavramasını yahut olayın zaman ve mekâna bağlı unsurları anlamasını sağladığını ifade etmektedir. Aynı şekilde Baran (2021) betimlemelerin, okurun hayal gücünü harekete geçirerek onları metne bağlayan bir role sahip olduğunu ve her edebî türde yazarların kullanması gerektiğini belirtmiştir. Bunların ötesinde betimlemeleri sadece bir izlenim ya da gözlem olarak değil hikâye edici metinleri oluşturan unsurlar açısından ele alınması daha yerinde olacaktır. Nitekim betimlemeler üstlendiği fonksiyonlarla yazarın üslubunda kendini hissettirdiği gibi metnin üst yapısında da etkili olmaktadır. Betimlemelerin metinlerde üstlendiği fonksiyonları (Akdeniz, 2006) süsleme görevi, bilgi vermek ve açıklama, duyguları ifade etme, gerçeğe benzerlik sağlama, görselleştirme olarak sıralanabilir.

Betimlerin fonksiyonları, hikâye edici metinlerin unsurları içerisinde kendini göstermektedir. Bu unsurlar içerisinde mekânın tasviri metnin üst yapısının kavranmasında önemli rol oynamaktadır. Temizkan’ın (2012) da ifade ettiği gibi mekân, kurgusal metinlerde kendisini daha çok mekân betimlemeleriyle gösterir. Mekân betimlemelerinin, olayın ve kişilerin davranışlarında kimi zaman açık kimi zaman da gizemli rol oynar. Mekân betimlemelerindeki en küçük detay dahi metni anlama konusunda önemlidir. Aynı zamanda, mekân-kişi ilişkisi açısından değerlendirildiğinde betimlemeler sayesinde mekân, kişinin ruh dünyasına göre şekillenmektedir. Betimlemeler, mekâna kattığı faydaların yanı sıra vaka ile de yakından ilişkilidir. Baran’ın (2021) da belirttiği gibi betimleme, insanın ve olayın mekânla ilişkisini ortaya

koymasının yanı sıra vakanın içeriğine de tesir eder. Olayları durduracak betimlemeler olabileceği gibi, olaylara anlam katan, olayları hareketlendiren betimlemeler de olabilir. Bu anlamda betimlemelerin olayın yönünü veya akışını değiştirecek niteliğe de sahip olduğu söylenebilir. Olay unsurunun yanı sıra karakterler de hikâye edici metinlerde önemli yer tutar. Kişiler kurguyu başlatan, geliştiren ve sonuçlandıran temel öğedir. Kişilerden yoksun kurgunun diğer unsurları ölüdür, hele vaka hiç yoktur. O halde kişiler kurgunun diğer unsurlarının hareketlenmesini sağlar (Karataş, 2014). Kurgusal nitelikli her eserde karakterlerin betimlemeleri muhakkak yapılmaktadır. Ayrıca “karakter oluşturulurken görüşlerini betimleme, iç dünyalarını sergileme gibi doğrudan yollar kullanılabilir” (Karagöz, 2014, s. 190). Bu anlamda betimlemeler, üstlendiği fonksiyonlarla karakterlerin oluşturulmasında doğrudan etkili olduğu söylenebilir. Bunların yanı sıra betimlemeler, hikâye edici metinlerin diğer unsurlarında da etkisini göstererek metnin anlam bütünlüğüne katkıda bulunmaktadır.

Betimlemelerin sıkça kullanıldığı hikâye edici metinler, içerdiği unsurlar doğrultusunda çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Alanyazında hikâye edici metinlere yönelik araştırmalar incelendiğinde bazı konuların ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Bu araştırmalarda farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerin hikâye edici metin yazma başarılarını tespit etmeye yönelik çalışmaların geniş yer tuttuğu belirlenmiştir (Başkan, 2019; Yasul, 2014; Arı, 2010; Anılan ve Kaynaş, 2014; Yılmaz, 2008). Öne çıkan diğer konulardan bir diğeri de farklı yöntem ve tekniklerin hikâye edici metin yazma becerisine etkisini belirlemektir (Can ve Topçuoğlu Ünal, 2019; Özkara 2013; Yazıcı, 2006; Şahin, 2012; Başaran, 2008). Yine bazı araştırmalar da öğrencilerin yazdıkları metinlerde hikâye edici unsurları kullanma düzeylerini ortaya koymaya yöneliktir (Önal ve Maden, 2020; Duran ve Bitir, 2020; Sallabaş, 2015; Başaran ve Akyol, 2009). Bu konuların dışında ders kitabındaki hikâye edici metinleri çeşitli açılardan değerlendirmeye yönelik çalışmaların da geniş yer tuttuğu tespit edilmiştir. Bu araştırmaların önemli kısmında metinler; değerler eğitimi, düşünme becerileri, okunabilirlik, bağdaşıklık ve tutarlılık, duyuşsal unsurlar açısından incelenmiştir (Sur, 2021; Çat, 2018; Sulak, Kansızoğlu ve Kemiksiz, 2016; Öksüz ve Eken, 2019; Eroğlu, 2019; Biçer ve Çoban, 2015; Aytan, Çalıcı ve Erdem, 2016; Keklik ve Yılmaz, 2013).

Yapılan araştırmaların içinde ders kitaplarındaki hikâye edici metinleri betimleme yönüyle incelendiği çalışmaların olmadığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda gerek hikâye edici metinlerin üst yapısında önemli bir yer teşkil eden gerekse hikâyenin unsurları içerisinde çeşitli fonksiyonlar üstlenen betimlemelerin tespitinin ve bu tespitler doğrultusunda yapılacak değerlendirmelerin önemli olduğunun düşünülmesi, çalışmanın yapılmasında etkili olmuştur.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma doküman analizi deseniyle yapılmıştır. Nitel araştırma desenlerinden doküman analizinde veriler teker teker okunur, kod ve kategorilere ayrılır ve bu şekilde araştırma sonuçlarının sunulması sağlanır (Merriam, 1998, s. 58). Ayrıca doküman analizinde, yazılı belgelerin içeriği titizlikle, sistematik olarak derinlemesine analiz edilmektedir (Wach, 2013; Bowen, 2009). Bu doğrultuda çalışmada 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki hikâye edici metinlerdeki betimleme unsurları derinlemesine incelenmeye çalışıldığından doküman analizi deseni kullanılmıştır.

Çalışma materyali

Araştırma sürecinde incelenen 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki hikâye edici metinler Tablo 1’de belirtilmiştir.

Tablo 1: İncelenen Metinler

Sıra	Metin adı	Tür	Tema	Kısaltma
1	Kaşığı	Okuma metni	Erdemler	KAŞ
2	Kedi ile Fare	Dinleme / İzleme metni	Erdemler	KF
3	Bayrağımızın Altında	Okuma metni	Millî Mücadele ve Atatürk	BA
4	Kınalı Ali’nin Mektubu	Okuma metni	Millî Mücadele ve Atatürk	KAM
5	Simit ve Peynir’le Bilim İnsanı Öyküleri	Okuma metni	Bilim ve Teknoloji	SP
6	Portakal	Okuma metni	Birey ve Toplum	POR
7	Peri Bacaları	Okuma metni	Zaman ve Mekân	PB
8	Robinson Crusoe	Dinleme / İzleme metni	Zaman ve Mekân	RC
9	Göç Destanı	Okuma metni	Millî Kültürümüz	GD
10	Kız Kulesi	Dinleme / İzleme metni	Millî Kültürümüz	KK
11	Yılkı Atı	Okuma metni	Doğa ve Evren	YA
12	Gündüzünü Kaybeden Kuş	Okuma metni	Doğa ve Evren	GKK
13	Haritada Bir Nokta	Okuma metni	Vatandaşlık	HBR
14	Kalbim Rumeli’de Kaldı	Okuma metni	Vatandaşlık	KRK

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın veri kaynağını, 2021-2022 yılında okutulan MEB Yayınları 8. sınıf Türkçe ders kitabı oluşturmaktadır. Bu sınıf seviyesindeki ders kitabının seçilmesinde Türkçe dersi Öğretim Programı’nda (2019) betimleyici anlatımla doğrudan ve dolaylı olarak ilişkilendirilebilecek kazanımların bulunması etkili olmuştur. Bu kazanımlar şu şekildedir:

T.8.3.11. Metindeki anlatım biçimlerini belirler.

T.8.3.7. Metindeki söz sanatlarını tespit eder.

Benzetme (teşbih), kişileştirme (teşhis), konuşurma (intak) ve karşılık (tezat), abartma (mübalağa) söz sanatlarının belirlenmesi sağlanır.

Ders kitabındaki hikâye edici anlatım unsurlarını belirlemek için çalışmada betimsel analiz kullanılmıştır. “Betimsel analizde veriler daha önceden belirlenir temalara göre sınıflandırılır, özetlenir ve yorumlanır. Bulgular arasında neden-sonuç ilişkisi kurulur ve gerekirse olgular arasında karşılaştırmalar yapılır” (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 224). Bu doğrultuda betimlemelerin doğrudan ve dolaylı geçtiği çalışmalar (Şimşek, 2016; Celepoğlu, Avcı, 2014; Beyreli ve Çetindağ, 2008; Uzdu, 2008; Günay, 2001) incelenmiş olup betimsel unsurların hangi açılardan ele alınıp tasnif edildiği tespit edilmiştir. Bu çerçevede ders kitabındaki betimsel unsurlar betimleme türüne (sanatsal, ruhsal ve açıklayıcı), betimlemelerde kullanılan duyulara (görme, işitme, duyma ve koklama), söz sanatlarına (benzetme, kişileştirme ve abartma) ve dilsel yapılara (deyim, sıfat, yer belirteci, ikileme ve eksilteli cümleler) göre tasnif edilip, kodlanıp kategorilere ayrılmıştır.

Çalışmada elde edilen sonuçların güvenilirliğini ortaya koyabilmek adına da bir dizi çalışma yapılmıştır. Baxter ve Jack'in (2008) belirttiği üzere bir araştırmacının güvenilirliği, zamana göre değişmezliği, bağımsız uzmanlar veya puanlayıcılar arasındaki uyumu ve iç tutarlılığının sağlanması ile mümkündür. Bu kapsamda çalışma sürecinde kategorilere ne kadar tutarlı kodlama yapıldığı ve zaman içinde gözden kaçan verilerin olup olmadığını tespit etmek için araştırma kapsamındaki metinler 3 hafta arayla kodlayıcı tarafından iki kez okunarak kodlanmış ve farklı zaman dilimlerinde yapılan bu kodlamaların birbirleriyle tutarlı oldukları görülmüştür. Araştırmacının farklı zaman dilimlerinde yaptığı kodlamaların yanı sıra verilerin analizi esnasında bir nitel araştırma uzmanından da yardım alınarak kodlamalar yapılmış, bu kodlamalar arasındaki tutarlığın Miles ve Huberman'ın (1994, s. 64) güvenilirlik formülüne göre [Güvenirlik= Görüş Birliği/ (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)] .90 olduğu tespit edilmiştir.

Bunun yanı sıra çalışmanın iç güvenilirliği sağlamak için doğrudan aktarımlarda bulunulmuştur. Ayrıca araştırmacının şeffaflığına da dikkat edilerek veri setinin nasıl oluşturulduğu, verilerin analizinde ne tür bir sıra izlendiği gerçekçi ve ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuştur. Son olarak, çalışmanın sunumunu anlaşılır kılmak için tablolara yer verilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Metinlerdeki betimleyici anlatım türleri tablolar halinde aşağıda gösterilmiştir. Tablo 2'de metinlerdeki açıklayıcı betimlemeler doğrudan alıntı yoluyla çeşitli değişkenler doğrultusunda gösterilmiştir.

Tablo 2: Metinlerdeki Açıklayıcı Betimlemeler

Açıklayıcı Betimlemeler	Betimleme Ögeleri			
	Betimlenen Unsurlar	Betimleme Duyular	Söz Sanatları	Dilsel Yapılar
Bu, babamın seyisi, ihtiyarca bir adamdı (KAŞ, s. 20).	Kişi	Görme	-	Niteleme sıfatı
Sonra, sarı saçlı başını sarsarak (KAŞ, s. 20).	Kişi	Görme	-	Niteleme sıfatı
Koskoca ağaç kovuğunda bir kedinin onun az berisindeki bir delikte ise bir farenin yuvası vardır (KF, s. 33).	Yer	Görme	-	Niteleme sıfatı, Yer belirteci
Gözleri bir ara, saçının ortası sararmış bir delikanlıya takıldı (KA, s. 60).	Kişi	Görme	-	Niteleme sıfatı, deyim
Annemi o zamanlar bir göreceksiniz. Dal gibi. Yüce Mevla'm doğuştan sürmelemiş (POR, s. 122).	Kişi	Görme	Benzetme, Abartma	Niteleme sıfatı
Elif'i seyrettim. Elif'in küçük elleri de portakal kokuyordu (POR, s. 123).	Kişi	Görme-Koklama	-	Niteleme sıfatı
Göreme, büyücek bir koyakta...(PB, s. 162).	Yer	Görme	-	Niteleme sıfatı, Eksilteli cümleler
Bütün halk, gözleri yaşlı, toplanmışlar bir tepeye, gelenleri seyredelermiş değil (PB, s. 163).	Kişi	Görme	-	Niteleme sıfatı
120 tonluk gemi okyanusun ortasında fındikkabuğu gibi algılamaya başladı. Bazen arkası suya batıyor. Burnu dikleşiyor, sırtüstü yatacak gibi oluyordu (RC, s.168).	Nesne	Görme	Benzetme	Yer belirteci
Gemi yaklaşık 400 metre kadar ötede denizin ortasındaydı sivri kayaların arasına sıkışmış, hareketsiz duruyordu. Gövdesi yer yer parçalanmış olsa da bütünlüğünü koruyordu (RC, s. 168).	Nesne	Görme	-	Yer belirteci
Burası oldukça büyük bir adaydı. Burası yalnızca doğanın yaşadığı bir adaydı (RC, s. 168).	Yer	Görme	Kişileştirme	Niteleme sıfatı
Bugu Tigin; güzellik, zekâ ve ehliyetçe ötekilerden üstün olduğundan onu ittifakla hakan seçtiler (GD, s. 178).	Kişi	Görme	-	Niteleme sıfatı

Kız günün birinde serpilmiş gelişmiş (KK, s. 200).	Kişi	Görme	-	-
Yeleleri rüzgâr rüzgâr uçuşturdu (YA, s. 216).	Varlık	Görme	-	İkileme
Düzlük kızılca kıyametti. Tipiye bütünüyle açıktı. Kar zerrecikleri alabora oluyor, bir inip bir kalkıyor, göz açtırmaz ediyordu (YA, s. 216).	Yer	Görme	Abartma	Niteleme sıfatı, Deyim
Ama o bildiğimiz martılardan çok daha büyük ve kanatları çok daha uzun bir açık deniz martısı vardır. (GKK, s. 234).	Varlık	Görme	-	Niteleme sıfatı
Hacı Süleyman'ın gözlerini kan bürümüştü (GKK, s. 235).	Kişi	Görme	-	Niteleme sıfatı
Miho kanatlarını topladı, avına saldıran bir şahin gibi aşağıya doğru düştü. Kanatları ağırlaşıyordu. Kanatlarıyla aydınlığa varamayacağını anladı. (...) Ama artık bitkindi (GKK, s. 235).	Varlık	Görme	Benzetme, Kişileştirme	Niteleme sıfatı, Eksiltili cümleler
Camları buğulu bir kahvenin içinde elleri nasırlı, yüzleri güneş ve rüzgârla çizgili insanların arasında, bugünü de bir günah, daha doğrusu bir kötülük işlemekten bitirecektim (HBN, s. 254).	Kişi	Görme	Abartma	Niteleme sıfatı
Sekizincisi zayıf, sarı, hastalıklı adamı hiç görmemiştim (HBN, s. 254).	Kişi	Görme	-	Niteleme sıfatı
Yüzünde tatlı bir gülümseme ve çalışmaktan doğabilmiş hafif bir kırmızılık vardı... Sandım ki böyle, bütün ömrünce böyle donuk bir tebessümle kalıverecek adam... Gülümseme birdenbire yüzünde bir meyve gibi çürüyüverdi (HBN, s. 254).	Kişi	Görme	Benzetme, Abartma	Niteleme sıfatı
Avluda beyaz badanalı duvarlar boyunca uzanan allı beyazlı çiçek açmış sardunyalara takılmış (KRK, s. 270).	Varlık	Görme	-	Niteleme sıfatı
Zehra Hanım arkasında geniş bir bahçesi bulunan taş binaya yerleşmiş (KRK, s. 270).	Nesne	Görme	-	Niteleme sıfatı, Yer belirteci
Uzun boylu, eski ve bakımsız kıyafetli, yaşlılığa adım atmış bir adam, bir şeyler arar gibi etrafına bakınarak gelirken çocuğun önünde durur birden (KRK, s. 270).	Kişi	Görme	Benzetme	Niteleme sıfatı
Narin yapılı çocuğun gür ve uzun kirpikleri adama o kadar tanıdık gelir ki... (KRK, s. 270).	Kişi	Görme	-	Niteleme sıfatı, Eksiltili cümleler
Çocuk saçları ağarmış, yüzünde derin çizgilerle yorgun görünümlü adama güvenle bakıp iyi bir insana benziyor, diye düşünür (KRK, s. 271).	Kişi	Görme	Benzetme	Niteleme sıfatı
Sonra siyah demirden sokak kapısının el biçimindeki madeni tokmağını çalar (KRK, s. 271).	Nesne	Görme	-	Niteleme sıfatı

Tablo 2’de ders kitabındaki hikâye edici metinlerde tespit edilen açıklayıcı betimlemeler görülmektedir. İncelenen metinlerin 12’sinde bu betimleme türüne rastlanılmıştır. Betimlenen unsurlar açısından en fazla kişilerin betimlendiğine ulaşılmıştır. Ancak nesne, yer (mekân) ve varlıkların açıklayıcı bir şekilde tasvir edilmesine yönelik betimlemelerin oldukça az olduğu tespit edilmiştir.

Bunları yanı sıra açıklayıcı betimleme sürecinde metinlerde kullanılan duyuların çeşitlilik göstermediği ve tamamında görme duyusundan yararlandığı tespit edilmiştir. Bunun dışında ise koklama duyusundan bir yerde faydalandığı anlaşılmıştır. Ayrıca betimleme sürecinin önemli bileşenlerinden biri olan söz sanatlarından çok fazla yararlanılmadığı hatta bazı betimlemelerde herhangi bir söz sanatının kullanılmadığı bulgular arasındadır. Var olan söz sanatları içinde ise betimleme, kişileştirme, benzetme ve abartma türleri kullanılmıştır.

Betimleme sürecinde dilsel yapılar önemli olan bir diğer unsurdur. Tablo 2’de görüleceği gibi metinlerin tamamında niteleme sıfatlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bununla beraber betimleme sürecinde deyimden, eksiltili cümlelerden, yer belirteçlerinden ve ikilemelerden faydalandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 3: Metinlerdeki Sanatsal Betimlemeler

Sanatsal Betimlemeler	Betimleme Öğeleri			
	Betimlenen Unsurlar	Betimleme Duyular	Söz Sanatları	Dilsel Yapılar
Ahırın avlusunda oynarken aşağıda, gümüş söğütler altında görünmeyen derenin hazin şırlıtısını işitirdik (KAŞ, s. 20).	Varlık	Görme, İşitme	Kişileştirme	Niteleme sıfatı, Yer belirteci
Evimiz iç çitin büyük kestane ağaçları arkasında kaybolmuş gibiydi (KAŞ, s. 20).	Nesne	Görme	Benzetme	Niteleme sıfatı, Yer belirteci
Gümüş gibi parlayan bu güzel kaşağının dişlerine baktım. Çok keskin, çok sivri idi (KAŞ, s. 21).	Nesne	Görme	Benzetme	Niteleme sıfatı
Buradan, bu oturduğumuz yerden bakınca bacalar ormanı hiç sonu yokmuş gibi görünüyor. Kendini bir heykel ormanında sanırsın. Öylesine biçimler... Yürüyen, duran, hemen kalkıp koşacakmış gibi tetikte duran, uçmaya hazırlanan, at, insan, kuş, fil, türlü başlar... Saymakla bitmez... (PB, s. 162).	Yer	Görme	Benzetme, Abartma, Kişileştirme	Deyim, Niteleme sıfatı, Eksiltili cümleler
Onun için olacak, yağmurlar, seller önce tepeden yiyecekken, yiyememişler, şapka gibi başında kalmış. Ha biçimini söylemedim peri bacasının. Bir gaz hunisini al, ağzı aşağı yadır. Binlerce kere büyüt huniyi, işte sana peri bacası. Başına şapka da oturtmayı unutma. (...) Uzun sözün kısası her bir baca başka bir biçimdir. Hareket hâlinindedir hepsine de... Uzun bir sefere çıkmışlar... (PB, s. 162).	Yer	Görme	Kişileştirm, Benzetme	Niteleme sıfatı, Eksiltili cümleler, Yer belirteci
Yum gözünü ordu hareket edecek gibi. Mızrakları ellerinde, silahları bellerinde saf saf olmuş bir ordu (PB, s. 163).	Kişi	Görme	Benzetme	Niteleme sıfatı, İkileme
Kar ovaya doğru homurdana homurdana iniyordu. Yel, ıslık çalmaya başlamıştı (YA, s. 216).	Varlık	Görme, İşitme	Kişileştirm, Abartma	İkileme, Yer belirteci
Her yöne çileli bir akşam indi. Fırtınanın azgınlığı arttıkça arttı. Gökyüzü zulüm kusuyordu (YA, s. 217).	Varlık	Görme	Kişileştirm, Benzetme	Niteleme sıfatı
Sabaha dek yel uludu, kar oradan oraya tozup durdu. Şımarık yel ve acı soğuk Demirkır'a "Yürü." Dedi (YA, s. 219).	Varlık	Görme	Kişileştirme	Niteleme sıfatı
Sanki kuş değildir de kanatlanmış bir köpük parçası -ne bileyim- bir ıssızlık parçasıdır. Denizin o hırlayan uçurumları, tepetakla dönmüş Niagara (Niyagara) Şelaleleri gibi havaya yükselirken onlara gün doğdu demektir. Fırtınasız, açık havada başka bir âlemden geliyormuş gibi, ara sıra uzak bir çağırışı duyulur gibi olur (GKK, s. 234).	Varlık	Görme, İşitme	Benzetme	Deyim, Niteleme sıfatı, İkileme
Denizin ve sonsuzlukların bu kayıtsız seyircisi, karaların kartalı ve akbabası gibi yarıcı gagalı ve pençeli değildir (GKK, s. 234).	Varlık	Görme	Benzetme, Kişileştirme	Niteleme sıfatı
Günün ışığı keklük için güvenlik demektir. Bütün ana keklükler yuvalarının kenarına oturmuşlar, "Merhaba!" diyerek gevezelik ediyor ve "Bir karanlık gece daha atlattık." diye birbirlerini kutluyorlardı (GKK, s. 235).	Varlık	Görme, İşitme	Benzetme, Kişileştirme	Niteleme sıfatı, yer belirteci
Haritada herhangi kargacık burgacık şekil almış adalara, karasevdalıya kurşun döken bir ihtiyar kocakarının aklı veya sezilerleriyle dalar, bir şeyler bulup çıkarırım, daha çok şekilsiz, ancak bir nokta gibi gözükten adalar merakımı çeker (HBN, s. 253).	Varlık	-	Benzetme	Niteleme sıfatı, İkileme
Bugün deniz, yüz veren bir anne gibidir. Bu kadar etmemeli, bu kadar yüz vermemeli, bu kadar ışıklı, bu kadar sakin, bu kadar lastik çizme gibi pırıl pırıl olmamalı deniz (HBN, s. 253).	Varlık	Görme	Benzetme, Kişileştirme	Niteleme sıfatı, İkileme, Deyim
Hemen gözlerimin içine bakan bir köpek, hemen, az konuşan, hareketleri ağır, elleri çabuk, abalar giymiş bir balıkçı, yarık bir muşamba kokusuyla beraber küpeşte tahtaları kararmış, boyası atmış ağır ve kaba bir sandal, sandalın peşini bırakmayan bir kuş, ağ, balık, pul, sahilde harikulade güzel çocuklar, namuslu kulübeler, kırlangıç ve dülger balığı	Varlık, Kişi	Görme, Koklama, İşitme	Benzetme, Kişileştirme	Niteleme sıfatı

haşlaması, kereviz kokusu, buğusu tüten kara bir tencere, ufukları dar sisli bir deniz... (HBN, s. 252-253).					
Çardaklardaki yapraklar kırmızının en son hâline doğru ağır ağır kızara kızara, kırmızının renk oyunları içinde, düşmeden evvel ne kadar sallanıp durdular (HBN, s. 254).	Varlık	Görme	Kişileştirme	Niteleme sıfatı, İkileme	
Nihayet gemi sıraları geldiğinde, mahşer yerine dönmüş Kavala Limanı'nda, memleketlerinden ayrılmanın acısını en derinden yaşamışlar (KRR, s. 270).	Nesne	Görme	Abartma	Deyim, Niteleme sıfatı	

Tablo 3'te hikâye edici metinlerde yer alan sanatsal betimlemeler görülmektedir. İncelenen 14 metin içerisinde sadece 6 metinde sanatsal betimlemelerin olduğu tespit edilmiştir. Sanatsal betimleme olarak daha çok varlıkların betimlendiğine ulaşılmıştır. Bununla beraber az da olsa yer (mekân) ve nesnelerin betimlemelerine yer verildiği anlaşılmıştır. Ancak kişilerin sanatsal olarak betimlemelerine oldukça az yer verildiği belirlenmiştir.

Sanatsal betimlemelerde kullanılan duyuların çeşitlilik gösterdiği anlaşılmakla beraber çoğunda görme duyusundan yararlandığı tespit edilmiştir. Bunun dışında işitme, koklama ve dokunma duyusundan da faydalandığı anlaşılmıştır. Ayrıca sanatsal betimleme sürecinde tamamında söz sanatları kullanıldığı belirlenmiştir. Bu söz sanatları içinde betimleme, kişileştirme, abartma ve benzetme türlerinin öne çıktığı bulgular arasındadır.

Sanatsal betimleme sürecinde dilsel yapılar incelendiğinde metinlerin tamamında niteleme sıfatlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bununla beraber deyimlerden, eksilti cümlelerinden, yer belirteçlerinden ve ikilemelerden de faydalandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 4: Metinlerdeki Ruhsal Betimlemeler

Ruhsal Betimlemeler	Betimleme Öğeleri			
	Betimlenen Unsurlar	Betimlenen Duyular	Söz Sanatları	Dilsel Yapılar
Babam pek sertti (KAŞ, s. 20).	Kişi	-	-	Niteleme sıfatı
Fakat ne yazık ki zavallı suçsuz kardeşim o gece ölmüştü (KAŞ, s. 22).	Kişi	-	-	Niteleme sıfatı
Avcı döner ve ağları kesilmiş görünce gelişi güzel toplayıp sırtlandığı gibi hayal kırıklığı içinde yola koyulur (KF, s. 33).	Kişi	Görme	-	Deyim
...arada alınlarından uçan siyah endişe gölgesi Hatice Nine'de yoktu. Oysaki en fakiri, en ihtiyarı ve en hâlsiziydi... Ama kıymetli, esmer bir kösele gibi buruşuk yüzünde, ihtiyar siyah gözlerinde muradına ermiş bir ruhun huzuru ve olgunluğu vardı. Birdenbire buruşuk yüzü üzerinden bir gözyaşı seli aktı; kurumuş ellerini kaldırdı (BA, s. 47).	Kişi	Görme	Benzetme, Abartma	Niteleme sıfatı, Eksilti cümleler, İkileme
Kınalı Ali, arkadaşlarına karşı sevecen ve dürüst tutumu sayesinde kısa sürede hepsinin sevgisini kazandı (KA, s. 60).	Kişi	-	-	Niteleme sıfatı
Komutanlarını düşünceli ve sıkıntılı gören Kınalı Ali ve arkadaşları... (KA, s. 61).	Kişi	Görme	-	-
Onun yerine komutanı aldı mektubu ve buruk bir ifade ile okumaya başladı (KA, s. 61).	Kişi	Görme	-	Niteleme sıfatı
Yengelerim sessiz sakin, hanım kadınlardı (POR, s. 122).	Kişi	-	-	Niteleme sıfatı
Yıllar sonra yeniden engin denizle baş başa olmaktan çok mutluydum. Duygularım tazelenmiş yeniden canlanmıştı (RC, s. 168).	Kişi	-	Kişileştirme	Niteleme sıfatı, İkileme, Deyim
Şimdi namuslu insanların arasında başım önüme eğilmiş, gülmeden, eğlenmeden, müsamaha dolu, kötülüğü göz kırpmışından anlayınca cesareten canavar kesilecek bir insan hâliyle sessiz, sakin, ağzına vur lokmasını al bir hâlde balığa çıkacak (HBN, s. 253).	Kişi	İşitme	Benzetme, Abartma	Deyim, Niteleme sıfatı

Etrafımı çeviren insanların hepsini kendimden çok iyi, çok namuslu, hani demin söylediğim evine dönen “müsrif çocuk” ruhuyla seyrediyordum (HBN, s. 254).	Kişi	Görme	Benzetme	Niteleme sıfatı
Yeni bir memlekete gelmenin şaşkınlığı ve boşluğu içindelermiş (KRK, s. 267).	Kişi	-	-	-
Özlem dolu bakışlarla çocuğa bakarken sevgiyle saçlarını okşar (KRK, s. 271).	Kişi	Görme	-	Niteleme sıfatı

Tablo 4’te hikâye edici metinlerde yer alan ruhsal betimlemeler görülmektedir. İncelenen metinlerin yarısından fazlasında ruhsal betimlemelerin olduğu tespit edilmiştir. Ancak metinlerde kişiler dışında başka bir unsurun ruhsal olarak betimlemesinin yapılmadığına ulaşılmıştır.

Ruhsal betimlemelerde sadece görme ve işitme duyusundan faydalandığı tespit edilmiştir. Bunların arasından da en fazla görme duyusu kullanılmıştır. Ayrıca bazı ruhsal betimlemelerde herhangi bir duyudan yararlanılmadığı da anlaşılmaktadır. Yine ruhsal betimlemenin olduğu bazı metinlerde söz sanatlarının olmadığına ulaşılmıştır. Betimlemelerde var olan söz sanatları içerisinde ise kişileştirme, abartma ve benzetme türlerinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Ruhsal betimlemeler dilsel yapılar yönüyle incelendiğinde niteleme sıfatlarının daha çok kullanıldığı tespit edilmiştir. Bununla beraber da olsa deyimlerden, eksilteli cümlelerden ve ikilemelerden de faydalandığı anlaşılmaktadır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmada, 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki hikâye edici metinlerde bulunan betimlemelerin; açıklayıcı, sanatsal ve ruhsal olmak üzere üç ana başlıkta ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bununla beraber ders kitabındaki hikâye edici metinlerin bir kısmında betimlemelerin neredeyse yok denecek kadar az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak Baran’ın (2021) da belirttiği gibi kurgusal bir metinde bütünlüğü sadece olay unsurunda değil, betimlemelerde de aramak gerekir. Bunun yanı sıra betimlemeler, hikâye edici metinlerin temel unsurlarından mekânın ve kişilerin çeşitli özelliklerini ortaya koymada önemli yer tutar. İçerdiği unsurlar doğrultusunda edebî zevk oluşumunu katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda metinlerdeki betimlemelerin metnin bütünlüğünü bozmayacak şekilde artırılması gerekmektedir.

Metinlerde en fazla açıklayıcı betimlemelerin yer aldığı belirlenmiştir. Bu betimleme türünün metinlerde çok fazla yer edinmesi, betimlenen unsurların yüzeysel düzeyde veya fiziksel olarak tasvir edildiğini ortaya koymaktadır. Metinlerde belirli bir oranda bu betimleme türünün olması, betimlenen unsurların somut ve görünen yönlerinin çeşitli açılardan ortaya konulması için gerekli olduğu düşünülmektedir. Ancak gereğinden fazla bulunması, betimlenen unsurların sadece belli başlı bazı yönlerinin ön plana çıkmasına sebep olmaktadır. Bu doğrultuda metnin üst yapısı dikkate alınarak açıklayıcı betimlemelerin metinlere dengeli dağıtılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Açıklayıcı betimlemelerin aksine sanatsal ve ruhsal betimlemelerin, metinlerde çok az olduğuna ulaşılmıştır. Sanatsal ve ruhsal betimlemelerde, betimlenen unsurların hissedilen veya hemen fark edilmeyen ancak üzerinde düşünülerek ulaşılabilecek özellikleri ortaya konulmaktadır. Bu betimleme türlerinde farklı duyulardan ve söz sanatlarından sıklıkla faydalanılmaktadır. Bu sayede okurun zihninde etkili bir izlenim uyandırılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca bu tür betimlemeler metnin üst yapısıyla ilişkili unsurları barındırmaktadır. Nitekim hikâye edici metinlerin temasını ve ortaya koymak istediği düşünceyi sadece olay unsurunda

aranmamalıdır. Aynı zamanda olayın geçtiği mekânların özellikleri varlıkların ve şahıs kadrosunun sanatsal ve ruhsal derinlikte betimlenmeleri de temayla ve ana düşünceyle ilgili fikirler verebilmektedir. Bu bağlamda sanatsal ve ruhsal betimlemelerin, metinlerde öğrencilerin edebî zevkine ve anlam dünyasına katkı sağlayacak şekilde artırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Ders kitabındaki hikâye edici metinler, betimlenen unsurlar açısından değerlendirildiğinde açıklayıcı betimlemelerde en fazla kişilerin tasvirine yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bunu da varlık, mekân ve nesne betimlemeleri takip etmektedir. Bu tespit bağlamında, öykünün diğer önemli unsurlarının betimleme açısından çok fazla dikkate alınmadığı sonucuna varılmaktadır. Bu önemli unsurlardan biri olan mekân, Çetişli'nin (2004) ifade ettiği gibi hikâye edici metinlerin üst yapısının kavranmasına ve metnin çözümlenmesine katkı sağladığı gibi mekânın detaylı betimlemeleri o yerde bulunan kişilerin mizacı, sosyal ve kültürel bağlarıyla ilgili birçok ipucu sunar. Ayrıca Aktaş'ın (2017) belirttiği gibi mekân, kurgusal eserlerde metin halkalarının oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Metin halkalarının toplamı, metni oluşturduğu düşünüldüğünde mekân betimlemelerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bunların yanı sıra öğrencilerin eserle gerçek hayat arasında ilişki kurmasında varlıkların ve nesnelere tasviri de oldukça etkilidir. Bu bağlamda betimlenen unsurların ders kitaplarında metnin kavranmasını sağlayacak düzeyde bulunması önemlidir.

Sanatsal betimlemelerde, tasvir edilen unsurların çeşitli niteliklerinin duyular üzerinde uyandırdığı izlenimler subjektif olarak ortaya konulur. Bu izlenimler sayesinde okur, betimlenen unsurları farklı pencereden görme imkânı elde eder. Ayrıca öykülerde, olaylar başta olmak üzere diğer unsurlar salt açıklayıcı betimlemeler yoluyla aktarılmaz. Bütün bu unsurlar yazarın kendisinde bıraktığı izlenimler doğrultusunda edebî bir dille sunulur. Ancak incelenen metinlerde sanatsal betimlemeler yer alsada bu betimlemelerde daha çok varlıkların tasvir edildiği, diğer unsurların daha az betimlendiği tespit edilmiştir. Bununla beraber metinlerin tamamına yakınında kişilerin, ana ve yardımcı karakter olduğu anlaşılmıştır. Buna rağmen olayların ana nedeni olan karakterlerin çeşitli açılardan yeterince sanatsal betimlemelerinin yapılmaması dikkat çeken tespitler arasındadır. Bu durum göz önüne alındığında metnin üst yapısıyla daha az ilişkili olan varlıkların daha çok tasvir edilmesi önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak sanatsal betimlemeler yapılırken çeşitlilik içinde farklı unsurların tasvirlerine yer verilmesi gerekmektedir.

Çalışmada incelenen hikâye edici metinlerde en az ruhsal betimlemelerin yapıldığına ulaşılmıştır. Tespit edilen ruhsal betimlemelerde ise, kişiler dışında başka bir unsurun tasvirinin yapılmadığına ulaşılmıştır. İncelenen metinlerin şahıs kadrosunda kişilerin daha çok yer edinmesi, bu durumu doğuran temel sebepler arasında gösterilebilir. Ancak hikâye edici metinlerde mekân ve varlıkların ruhsal betimlemeleri de kurguda önemli yer tutar. Nitekim eserlerde insan psikolojisinin yansıtılması, kurgunun diğer önemli unsuru olan mekânın özelliklerini etkiler. Mekân, kahramanların ruhsal durumuna göre oluşturulur. Bununla beraber Bourneur & Qellet'in (1989) ifade ettiği gibi mekân ister gerçek ister kurgusal niteliğe sahip olsun, mekân, olaya veya zamanın gidişatına göre, karakterlerle iç içe geçmiş durumdadır. Bu doğrultuda mekânın ruhsal tasvirleri metnin kurgusunda önemli yer tutar. Bunların yanı sıra incelenen metinlerde mekân dışında diğer varlıkların ve nesnelere de ruhsal betimlemelerin yapılmadığına ulaşılmıştır. Ortaokul düzeyinde hikâye edici metinlerde çocukların ilgisini ve

dikkatlerini çekmede insan dışı varlıklar ve nesnelere çokça kullanılmaktadır. Bu açıdan nesne ve varlıkların ruhsal dünyasının yansıtılmamasının önemli bir eksiklik olduğu söylenebilir.

Betimlemenin temel unsurlarından birisi de duylardır. Duylar kullanılmadan herhangi bir unsurun betimlemesinin yapılması mümkün değildir. Çünkü “betimlemeler insanın duyu organlarına yönelik anlatımlar olduğu için okuyucuyu duysal ve bilimsel olarak etkiler” (Uzdu, 2008, s. 44). Betimlemelerde duyların çeşitlilik göstermesi okuyucuların betimlenen unsurları çeşitli yönleriyle algılamalarına katkı sağlar. Nitekim incelenen metinlerdeki betimlemelerde duyların çeşitlilik gösterdiği anlaşılmakla beraber çoğunda görme duysundan yararlanıldığı tespit edilmiştir. Betimleme türlerine göre değerlendirildiğinde ise, açıklayıcı betimlemelerin tamamında görme duysundan faydalandığı diğer duyların geri planda kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Açıklayıcı betimlemeler varlıkların fiziksel yönüne odaklandığı için görme duysunun daha fazla yer almasının anlaşılabilir bir durum olduğu söylenebilir. Ancak diğer duyların da açıklayıcı betimleme yapılırken kullanılması gerekmektedir. Diğer betimleme türlerinden sanatsal betimlemelerde ise kullanılan duyların çeşitlilik gösterdiği anlaşılmakla beraber daha çok görme duysundan yararlanıldığı tespit edilmiştir. Ruhsal betimlemelerde ise sadece görme ve işitme duysunun yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bazı ruhsal betimlemelerde herhangi bir duydan faydalanılmadığı anlaşılmıştır. Bu veriler bağlamında betimleme türlerinin tamamında görme duysunun ön planda olduğuna ulaşılmaktadır. Bu sonuçla öğrencilerin betimlenen unsurları tüm yönleriyle kavraması için metinlerdeki duyların çeşitlilik göstermesi gereklidir.

Betimleyici anlatım unsurlarının önemli bileşenlerinden birisi de söz sanatlarıdır. Söz sanatlarının yerinde ve zengin kullanımı betimlenen unsurların çeşitli yönlerini daha anlaşılır kılmaktadır. Ayrıca Keskinoğlu ve Ökten’in (2018) de ifade ettiği gibi söz sanatları, belirtmek istenen sözcüklerin yer aldığı bağlamı çeşitlendirir, onu etkili ve güzel kılar. Bu doğrultuda betimleme türleri söz sanatlarına göre incelendiğinde açıklayıcı betimlemelerde; benzetme, abartma ve kişileştirmelerden faydalandığı tespit edilmiştir. Bununla beraber açıklayıcı betimlemelerde benzetmelerin, diğer söz sanatlarına göre daha fazla kullanıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca bazı açıklayıcı betimlemelerde söz sanatlarından yararlanılmadığı da ulaşılan sonuçlar arasındadır. Ruhsal betimleme türünde ise kişileştirme, abartma ve benzetme söz sanatlarının yer aldığı anlaşılmıştır. Açıklayıcı betimlemelere benzer şekilde ruhsal betimlemelerin bir kısmında söz sanatlarının olmadığı belirlenmiştir. Ruhsal betimlemeler, diğer betimleme türlerine göre daha soyut ve karmaşık nitelik göstermektedir. Bunun için betimlenen unsurların öğrencilerin zihninde çağrışım yapmasına ve izlenim uyandırmasına imkân veren söz sanatlarının kullanılması önemli bir husustur.

Sanatsal betimleme türüne ait tasvirlerin tamamında ise söz sanatlarından yararlanıldığı sonucuna varılmıştır. Bu söz sanatları içinde kişileştirme, abartma ve benzetme türlerinin öne çıktığı tespit edilmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde ise benzetme söz sanatının betimlemelerde daha fazla olduğuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda hikâye edici metinlerde söz sanatlarının çeşitliliğini artırılması ve metinlerde dengeli dağılması gerekmektedir. Ayrıca Türkçe Öğretim Programı’nda (2019) da farklı sınıf seviyelerinde çeşitli söz sanatlarını içeren kazanımlar bulunmaktadır. Bu kazanımlar dikkate alınarak ders kitaplarına hikâye edici metinler seçilmelidir.

Betimleme türleri, dilsel yapılar açısından incelendiğinde deyimlerden, eksiltile cümlelerden, yer belirteçlerden ve ikilemelerden faydalandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla beraber betimleme türlerinin tamamında niteleme sıfatlarının kullanıldığı tespit edilmiştir.

Niteleme sıfatlarının daha fazla ön plana çıkmasında, betimleme sürecinin doğal bir unsuru olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Niteleme sıfatlarının dışında betimlemelerde deyimlere az yer verildiği dikkat çekmektedir. Gerek öğrencilerin söz varlığına katkı sağlayan ve gerekse düşünce dünyalarını geliştiren deyim, ikileme vb. kalıp sözlerin kullanımı betimlemelerin niteliğini artırması açısından önemlidir (Göçer, 2015; Özbay ve Akdağ, 2013; Karadağ, 2013; Karatay, 2007). Bu bağlamda hikâye edici metinlerde bulunan betimlemeler, kalıp sözler açısından zengin bir çeşitliliğe sahip olması gerekmektedir.

Sonuç olarak, 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki hikâye edici metinlerde bir veya birden fazla betimleme türünün olduğuna ulaşılmıştır. Bu betimleme türleri içerisinde açıklayıcı ve sanatsal betimlemelerin ön plana çıktığı anlaşılmıştır. Ruhsal betimlerin ise daha az olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bazı metinlerde çok az betimlemelerin olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda betimlemelerin hikâye edici metinlerde dengeli dağılmadığı ve bazı betimleme türlerinden yeterince faydalanılmadığı sonucuna varılmıştır. Bunun yanı sıra betimleyici anlatımın oluşmasında önemli olan unsurların betimleme türleri içerisinde dengeli dağılmadığı varılan sonuçlar arasındadır. Bu sonuçlar bağlamında aşağıdaki öneriler getirilebilir:

1. Ders kitaplarındaki hikâye edici metinlerin betimleme türleri açısından dengeli dağılması gerekmektedir.
2. Ders kitaplarına alınacak hikâye edici metinlerdeki betimlemelerin nitelik ve nicelik olarak yeterli düzeyde olması sağlanmalıdır.
3. Ders kitaplarına hikâye edici metinler seçilirken betimleyici anlatım unsurlarının bir kısmının dikkate alınmadığı anlaşılmıştır. Bu bağlamda öykünün diğer unsurları da göz önünde bulundurulurken betimlemeler yapılmalıdır.
4. Betimlemelerde görme duyusu ağırlıklı olduğu tespit edilmiştir. Ancak betimleme sadece görme duyusu ile yapılmamaktadır. Bu nedenle diğer duyuların da yeterli düzeyde betimlemelerde yer alması gerekir.
5. Betimlemelerin daha canlı ve estetik düzeyde yapılmasında söz sanatlarının kullanılması önemlidir. Ancak metinlerdeki betimlemelerin bir kısmında söz sanatlarına rastlanmamıştır. Bu bağlamda öğretim programının kazanımları da dikkate alınarak betimlemelerde söz sanatlarına yer verilmesi gerekir.

Kaynaklar

- Aktaş, Ş. (2017). *Anlatma esasına bağlı edebî metinlerin tahlili*. Kurgan Yayıncılık
- Akyol, H. (2008). *Türkçe öğretimi*. Kök Yayınları.
- Anılan, H. ve Kaynaş, E. (2014). Beşinci sınıf öğrencilerinin öyküleyici metin yazma becerilerinin değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 121-147.
- Arı, G. (2010). Altıncı ve yedinci sınıf öğrencilerinin yazdığı hikâye edici metinlerin değerlendirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 43-75.
- Avcı, Y. Y. (2014). Cahit Külebi'nin şiirlerinde betimlemeler. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(12), 100-111.
- Aytan, T. ve Güneş, G. (2017). 2017 Türkçe öğretim programına göre hazırlanan 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin temaları ve türleri üzerine bir değerlendirme. *Kesit Akademi Dergisi*, 3(11), 256-275.

- Aytan, T., Çalıcı, M. A. & Erdem, A. (2016). Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metin kahramanlarının rol model olma durumları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(2), 634-652.
- Aytaş, G. (2006). Edebî türlerden yararlanma. *Milli Eğitim Dergisi*, 34(169), 261- 276.
- Başaran, M. & Akyol, H. (2009). İlköğretim beşinci sınıfa devam eden öğrencilerin hikâye unsurlarına ilişkin beklentileri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 226-251.
- Başaran, M. (2008). Hikâye edici metinlerin öğretiminde başarılı zekâ öğretim modelinin uygulanması (Üçlü Zekâ Teorisine uygun hikâye öğretimi). *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 121-137.
- Başkan, A. (2019). Yedinci sınıf öğrencilerinin öyküleyici metin yazma becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 453-467.
- Baran, E. (2021). Peyami Safa'nın romanlarında bir anlatım biçimi olarak betimlemenin rolü. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 4(2), 32-50.
- Baxter, P. & Jack, S. (2008). Qualitative case study methodology: Study design and implementation for novice researchers. *The qualitative report*. 13(4), 544-559.
- Biçer, N. ve Çoban, İ. (2015). Yabancılar Türkçe öğretimi ders kitaplarındaki öyküleyici metinlerin tutarlılık düzeylerinin değerlendirilmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 228-237.
- Boruneur R. & Quillet R. (1989), *Roman dünyası ve incelemesi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bowen, A. G. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Can, E. ve Topçuoğlu Ünal, F. (2019). Öyküleyici metin türünde yazma becerisini geliştirmeye yönelik bir uygulama: Kurgu Merdiveni. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(1), 190-204.
- Celepoğlu, A., Beyreli, L. ve Çetindağ, Z. (2008). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Pegem Akademi Yayınları.
- Cemiloğlu, M. (2009). *Dil bilimi açısından Türkçe yazılı anlatım ve anlatım teknikleri öğretimi*. Alfa Aktüel.
- Çetişli, D. (2004). *Metin tahlillerine giriş II*. Akçağ Yayınları.
- Coşkun, E. (2005). *İlköğretim öğrencilerinin öyküleyici anlatımlarında bağdaşıklık, tutarlılık ve metin elementleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Çılgın, A. S.(2007). *Çocuk edebiyatı*. Morpa Kültür Yayınları.
- Demirel, Ö. (2002). *Türkçe öğretimi*. Pegem A Yayıncılık.
- Duran, E. & Bitir, T. (2020). İlkokul öğrencilerinin serbest hikâye yazma uygulamalarında hikâye unsurlarını kullanma durumlarının belirlenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(227), 195-216.
- Eroğlu, A. (2019). Hikâye yazmaya yönelik tutum ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Turkish Studies-Educational Sciences*, 14(6), 3111-3124.
- Göçer, A. (2015). Türkçe dersi metin işleme sürecinde bağlam temelli sözcük öğretimi ve etkin sözcük dağarcığı oluşturmadaki işlevi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(1), 48-63.
- Günay, D. (2007). *Metin bilgisi*. Multilingual Yayınları.

- Günday, R. (2020). Alan Robbe-Grillet'nin Labirente romanında nesne ve kişi betimlemelerinin işlevi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 229-238.
- Güneş, F. (2016). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Pegem Akademi Yayınları.
- Harris, K. R. & Graham, S. (1996). *Making the writing process work: Strategies for composition and self-regulation*. Brookline Books.
- Temizkan, M. (2012). Yaratıcı yazmaya kaynaklık etmesi bakımından Halid Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu adlı romanında mekân kullanımı. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2152-2166.
- Türkben, T. (2018). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2152-2166.
- Karadağ, Ö. (2013). *Kelime öğretimi*. Kriter Yayınevi.
- Karagöz, M. (2014). Karakter çözümlerinin kurgudaki yeri: "Bintepe'nin Hayaleti" örneği. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(22), 189- 203.
- Karataş, E. (2014). Çocuk edebiyatında "karakter" kavramı. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 60-79.
- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1), 141-153.
- Keskinoğlu, G. ve Ökten, C. E. (2020). Ortaokul Türkçe ders kitaplarında söz sanatlarının metaforlarla öğretilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(1), 206-221.
- Keklik, S. & Yılmaz, Ö. (2013). 11. sınıf öğrencilerine ait öyküleyici metinlerin bağdaşıklık ve tutarlılık açısından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4), 139-157.
- Maxwell, J. A. (2008). Designing a qualitative study. *The SAGE handbook of applied social research methods*, 2, 214-253.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative research and case study applications in education*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Meydan, E. (2021). Ortaokul (5, 6, 7, 8) Türkçe ders kitaplarının metin türleri ve tema bakımından değerlendirilmesi. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 23-36.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded source book* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. Sınıf Türkçe ders kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Oğuzkan, F. (2001). *Çocuk edebiyatı*. Anı Yayıncılık.
- Öksüz, H. İ. & Eken, N. T. (2019). İlkokul (1-4) Türkçe ders kitaplarındaki hikâye edici metinlerin Türkçe dersi öğretim programındaki kök değerler bakımından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 384-401.
- Önal, A. ve Maden, S. (2020). Ortaokul öğrencilerinin hikâye edici metinlerinde temel yapı unsurları. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 44-55.
- Özbay, M. ve Akdağ, E. (2013). Deyimlerin öğretiminde aktif öğrenmenin etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(2), 46-54.

- Özbay, M. ve Çeçen, M. A. (2012). Türkçe ders kitaplarında (6-8. sınıflar) yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), 67-76.
- Özkara, Y. (2013). Hikâye haritalarının hikâye edici metinlerde öğrencilerin ana fikir bulma becerileri üzerine etkisi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 33, 175-187.
- Çat, A. Ö. (2018). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki kurmaca metinler üzerine inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi.
- Sallabaş, E. (2015). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin öyküleyici yazılı anlatımlarında metin öğelerine yer verme düzeyleri. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 193-205.
- Sulak, S. E., Kansızoğlu, H. B. & Kemiksiz, Ö. (2016). Hikâye edici metin yapısı öğretiminin 6. sınıf öğrencilerinin yazma kaygılarına etkisi. *Electronic Turkish Studies*, 11(9), 741-756.
- Sur, E. (2021). Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerin eleştirel düşünme becerisi kazandırma bağlamında incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(1), 403-422.
- Şahin, İ. (2012). *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin hikâye edici metinlerde özetleme ve ana fikir bulma becerileri üzerinde hikâye haritalarının etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi.
- Uzdu, F. (2008). *Betimleyici metinlerin dilsel özellikleri ve bu tür metinler yoluyla sözcük öğretimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Yasul, A. F. (2014). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin öyküleyici metin yazma becerilerinin değerlendirilmesi (Muş ili merkez ilçesi örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi.
- Yaylacık, A. (2014). *Üstün yetenekli beşinci sınıf öğrencilerinin hikâye edici metin yazma becerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Yazıcı, K. (2006). Hikâye edici metinlerin çözümlenmesinde hikâyenin yüzü stratejisinin kullanımı. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 20, 229-241.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, S. K. (2008). *İlköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin öyküleyici metin yazma becerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis. <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/2989/PP%20InBrief%202013%20QDA%20FINAL2.pdf?sequence=4>.
- <http://www.ege-edebiyat.org/modules.php?name=News&file=print&sid=239> tarihinde ulaşılmıştır.
- <https://turkyaybir.org.tr/2020-yili-toplam-kitap-uretim-verileri/>
- <https://sozluk.gov.tr/>

Extended Abstract

Stories which have a wide place in textbooks, are among the text types that attract children's attention and play an important role in the acquisition of basic language skills. In addition, stories have an importance in children's personal lives and contribute to reach their educational goals. Stories present exemplary lives, show events and behaviors, and the reader in these texts definitely takes a part in himself. In addition, the messages that are intended to be conveyed both can be transferred more easily in terms of teaching and satisfy the spirit world of children in the way of entertainment. While creating story elements, descriptions are frequently used. Description literally means "designing, telling something verbally or in writing, visualizing, depicting" (TDK, 2021). Günay (2007) defined description as "describing and displaying an image (a place, person (description), or object) that the reader cannot see but can imagine in detail" (p.240). Günday (2020, p.230) emphasizes the importance of description and states that it contributes to the authors' making the things they want to tell more visible. Akdeniz (2006) also states that during the development of the action, it enables the reader to grasp the framework of the event or to understand the time and place-dependent elements of the event. In the same way, Baran (2021) stated that "description has a role that triggers the imagination of the reader and binds the reader to the relevant text in novels, even in poetry and in theater from other genres of literature, and it is a tool that should be used by writers in every literary text" (p.34). Beyond these, it would be more appropriate to consider the descriptions not only as an impression or observation, but also in terms of the elements that make up the narrative texts. As a matter of fact, the descriptions make themselves felt in the author's style with the functions they undertake, and they are also effective in the superstructure of the text.

Narrative texts, in which descriptions are frequently used, have been the subject of various researches in line with the elements they contain. It has been determined that there are no studies that examine the narrative texts in the textbooks in terms of describing. Based on the explanations above, in this study, it is aimed to examine and evaluate the narrative texts in the 8th grade Turkish textbook in terms of descriptive elements.

The study analyzing the narrative texts in Turkish coursebook in terms of descriptive narrative elements was carried out in document analysis design. The data of the study was created depending on the basis of the 8th grade Turkish coursebook. The acquisitions in the Turkish Curriculum (2019) were determinative for selecting the coursebook. Totally 14 narrative texts including reading and listening/watching texts created the data source of the study. The descriptive analysis technique was used for determining how descriptive elements were discussed in the narrative texts that created the data of the study. The descriptive elements determined within this framework were coded and categorized according to the description types, described elements, senses used in the description process, the rhetoric and the linguistic structure.

It was concluded at the end of the study that there were one or more types of description in narrative texts. It was understood that descriptive and artistic descriptions were prominent among these description types. The psychological descriptions were determined to be less. Furthermore, it was concluded that individuals were mostly described in explanatory descriptions. Similarly, it was noticed that no other element rather than individuals were described in psychological descriptions. It was determined for artistic descriptions that things were described more and other elements were less. In addition, it was found that the rhetoric of metaphor, personification and exaggeration were used in descriptions. However, rhetoric was noticed not to be used at all in some descriptions. It was concluded that simile rhetoric was used more in psychological and explanatory descriptions, and more than one rhetoric was used in artistic descriptions. Moreover, it was revealed that the types of descriptions did not vary in terms of the use of senses. In this sense, the sense of sight was determined to be dominant in descriptions and other senses were used less frequently. It was additionally understood that descriptive adjectives were used more in descriptions within linguistic structures. It was also determined that idioms, reduplications, elliptical sentences and adverbs of place were included less. In conclusion, it was identified that both the description types and the descriptive narrative elements were not distributed evenly and sufficiently in texts.